

تأثیر گردشگری شهری بر اقتصاد شهری با تأکید بر سیستم حمل و نقل عمومی

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۷/۱۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۸/۰۴

کد مقاله: ۹۹۴۴۳

ساناز تقی زاد فرهمند^۱

چکیده

مهم ترین فضاهایی که مورد بازدید و اقامت گردشگران قرار می گیرند فضاهای شهری هستند که از دیرباز جذاب ترین فضاها را تشکیل می داده اند، زیرا پیشرفته ترین و کامل ترین قرارگاه های انسانی را تشکیل می دهند. یکی از بزرگ ترین منافع حاصل از صنعت گردشگری تأثیر اقتصادی گردشگری و افزایش درآمد برای ساکنان آن مناطق گردشگری است که می تواند به صورت فردی یا عمومی برای این مناطق به وجود آید. تأثیر مثبت دیگر گردشگری می تواند ایجاد فرصت های شغلی جدید و نیز افزایش اشتغال در فعالیتهای مرتبط با این صنعت باشد. در اغلب مناطق توسعه یافته گردشگری، شبکه حمل و نقل وسیع و مناسب وجود دارد. ساختار حمل و نقل و دسترسی راحت و با کیفیت بالا برای گردشگران یکی از مهم ترین ملزومات ایجاد در هر منطقه گردشگری است. حمل و نقل دارای یک سری متغیرهای مکانی است که بر روی هزینه ها و تولید در سایر فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی تأثیرگذار است. از این منظر حمل و نقل به عنوان عامل تسهیل کننده جابه جایی است که دارای هزینه های اقتصادی و بودجه ای می باشد. در تحقیق حاضر به تبیین و بررسی نقش مقوله گردشگری در اقتصاد شهر و تعاریف مرتبط با آن ها پرداخته شده و تأثیری که حمل و نقل و امکانات ترابری و جابجایی می تواند بر رونق و رشد صنعت گردشگری شهری و به تبع آن اقتصاد شهر داشته باشد مورد تحقیق قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: شهر، گردشگری، گردشگری شهری، حمل و نقل، اقتصاد شهری

۱- فوق لیسانس، مدیریت اجرایی - استراتژیک، کارشناس اداره پایش و ارزیابی عملکرد معاونت برنامه ریزی و توسعه شهری
شهرداری منطقه ۶

۱- مقدمه

توسعه شامل اضلاع و رشته‌های متعدد می‌باشد که شاخص‌ترین آن‌ها عبارتند از: توسعه اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ... کوشش مدیران و برنامه‌ریزان ملی و منطقه‌ای در جهت رسیدن به توسعه در همه ابعاد و زمینه‌های آن می‌باشد. در این میان یکی از شاخه‌های مهم و اصلی که مورد توجه غالب مسئولین و برنامه‌ریزان در امر توسعه می‌باشد، توسعه اقتصادی و در مقیاس خرد آن توسعه اقتصاد شهری می‌باشد.

در حال حاضر اقتصاد شهری به عوامل گوناگون و متعددی وابسته می‌باشد؛ که از آن‌ها می‌توان به صنعت توریسم (گردشگری) یکی از کم‌هزینه‌ترین و و زود بازده‌ترین عوامل رشد و ترقی در اقتصاد اشاره داشت.

امروزه گردشگری به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی است که به جهت اجتماعی اقتصادی اثرات بسیاری در جوامع مقصد به جای می‌گذارد و مورد مطالعه محققین از رشته‌های علمی مختلف قرار می‌گیرد. آنچه که از مطالعات و مشاهدات محققین رشته‌های جامعه‌شناسی، روان‌شناسی اجتماعی و مردم‌شناسی در زمینه گردشگری بر می‌آید، نقش محوری و اساسی آن در عرصه اقتصادی و سایر زمینه‌هاست. با توجه به رشد و اهمیت اقتصادی گردشگری در عصر جهانی شدن می‌توان این صنعت را ابزاری مناسب برای توسعه اجتماعی و اقتصادی در مقصدها برشمرد. رایج‌ترین دلیل توسعه گردشگری به ویژه در میان کشورهای در حال توسعه نیز همین است و به‌عنوان راهبرد توسعه محسوب می‌گردد.

توریسم با نزدیک کردن مردم و فرهنگ‌های مختلف به یکدیگر، نقش مهمی در اقتصاد جهانی ایفا می‌کند. با افزایش دسترسی و سهولت حرکت در کشورها و آشنا شدن با فرهنگ‌ها، بازار توریسم برای برآورده کردن درخواست فزاینده پذیرش انواع مختلف مسافران توسعه یافته است. (کریمیان بستانی، لطیفی پور، ۱۳۹۷)

محیط‌های شهری هم به‌عنوان مبدأ و هم به‌عنوان مقصد حرکت‌های گردشگری از اهمیت زیادی برخوردار هستند و مبدأ و مقصد بودن آن بستگی به میزان جاذبه‌های موجود در آن‌ها دارد، به علت وجود جاذبه‌های مختلف تاریخی، باستانی، فرهنگی، مذهبی و موزه‌ای و ایجاد امکانات رفاهی، فرهنگی، بازرگانی، ارتباطی و ... به‌عنوان مقصدی برای حرکت‌های گردشگری در اولویت هستند تا اینکه به‌عنوان مبدأ در نظر گرفته شوند. در شهرهای سنتی گردشگری خودش را در ساختار اقتصادی محکمی پایه‌گذاری می‌کند. در شهرهای گردشگری پذیر، گردشگری ترقی‌دهنده رشد و توسعه‌های شهری است و در شهرهای غیرتوریستی، این صنعت به‌عنوان یک فرصت مطرح است و برنامه‌ریزان و مدیران شهری به ایجاد تصویرهای جدید از شهرها و افزایش جاذبه‌های مقاصد نیازمند هستند. (رنجبر، جرفی، ۱۳۹۰)

فضای گردشگری شهری، فضایی است که منابع گردشگری در آن وجود دارد. شهرهای توریستی ترکیب منسجمی از کاربری‌های مرتبط را ارائه می‌دهند و از نظر اقتصادی تأکید آن‌ها بر فعالیت‌های تفریحی است. به عبارتی شهرهای توریستی به علت تجمع زیرساخت‌ها و نهادهای مدنی می‌توانند مکان ایده‌آلی جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی به حساب آیند. شهرها در آینده گردشگری، دارای نقشی محوری هستند (موحد، ۱۳۸۶)

از طرفی یکی از بخش‌هایی که به موازات توسعه گردشگری در جهان به شدت در حال گسترش مشابه و مرتبط با آن بوده، بخش حمل‌ونقل است. یکی از مهمترین بخش‌های جامعه و زمینه‌های تحقق توسعه در جوامع امروزی حمل‌ونقل می‌باشد که در گذشته مجموعه‌ای از خدمات بوده اما در حال حاضر به‌عنوان یک صنعت شناخته می‌شود. گردشگری نیز نسبت به گذشته تغییرات و رشد بسیار زیادی داشته است و به‌عنوان یک صنعت پربازده شناخته می‌شود. یکی از مهمترین بخش‌های صنعت گردشگری نیز حمل‌ونقل و شیوه‌های آن می‌باشد. (شاد، کدخدایی و کدخدایی، ۱۳۹۶)

پیشرفت تکنولوژی حمل‌ونقل در سالهای اخیر مخصوصاً در زمینه رشد مسافرت و افزایش مالکیت خودرو باعث گسترده شدن جغرافیای گردشگری و انعطاف‌پذیری بیشتر مسافرت‌ها شده است. به طوری که بعضاً گردشگری بین‌المللی وابستگی شدیدی به تعداد فرودگاه‌ها و فراوانی پروازها دارد. به طور کلی در عصر حاضر صنعت حمل‌ونقل نقشی مهم در گردشگری و صنعت توریسم داشته و به همین ترتیب اقتصاد شهری را از خود متأثر می‌کند. (شاد، کدخدایی و کدخدایی، ۱۳۹۶)

گردشگری می‌تواند با ایجاد و رشد و توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و ثبات بخشیدن به کارکردهای شهری و نظم بخشیدن به کارکرد آن‌ها، موجب فراهم آمدن فضای اعتماد و مشارکت کلیه شهروندان در امور شهر را به‌همراه داشته باشد و که نتیجه آن افزایش و ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی شهری خواهد بود.

۲- پیشینه پژوهش

صیدایی و همکار (۱۳۹۱) در پژوهشی پیامدها و اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاصل از توسعه گردشگری را در شهر کرمانشاه مورد بررسی قرار داده‌اند.

ضرابی و همکار (۱۳۹۰)، در پژوهش خود با عنوان؛ سنجش تاثیرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری از دیدگاه ساکنان، به بررسی گردشگری بر توسعه شهری شهرستان مشکین شهر پرداخته اند. شهبابیان (۱۳۹۰)، در پژوهش خود تحت عنوان؛ بررسی نقش و اثرات گردشگری در توسعه پایدار شهر؛ با تاکید بر ادراک ساکنان به بررسی نقش و اثرات گردشگری در توسعه پایدار شهری را مورد بررسی قرار داده اند. روزبه شاد، مسعود کدخدایی و محسن کدخدایی (۱۳۹۶) در مقاله ای با عنوان؛ نقش حمل و نقل در صنعت توریسم و گردشگری به روابط متقابل این دو صنعت و اثرات آن‌ها بر یکدیگر مورد بررسی قرار میگیرد. جاذبه های مدهای مختلف حمل و نقل در صنعت گردشگری نیز به طور خلاصه ذکر شده و مزایای استفاده از مد حمل و نقل هوایی برای گردشگران نیز برشمرده میشوند.

۳- روش انجام پژوهش

روش تحقیق به کار رفته در این پژوهش تحلیلی-توصیفی با تمرکز بر داده ها و اطلاعات و منابع کتابخانه ای است که از طریق مطالعه و فیش برداری و اخذ مستندات و تدوین که اطلاعات جامع آن‌ها به تفصیل در بخش منابع و ماخذ نگاشته شده صورت پذیرفته است.

۴- تعاریف و مفاهیم نظری

۴-۱- شهر

شهر به مثابه بخشی از سلسله مراتب سیستم فضایی و تقسیمات سیاسی - جغرافیایی هر کشور براساس شاخصه های مختلفی مانند؛ نوع، کاربری، فرهنگ، حکومت، مدیریت، سطح آگاهی، علاقه مندی اجتماعی و مشارکت مردم در نظام تصمیم گیری و... شکل می گیرد. از نظر تعریف شهر و مکان شهری، تفاوت زیادی بین کشورها وجود دارد. در حال حاضر، تعاریف مختلفی از مکان شهری شده است که هیچ کدام به تنهایی رضایت بخش نیست. گاهی اوقات، شهر بر اساس فرهنگ شهری (تعریف فرهنگی)، گاهی بر اساس کارکرد اداری (تعریف سیاسی- اداری)، گاهی بر اساس افراد شاغل در بخش غیر کشاورزی (شاخص اقتصادی) و گاهی بر اساس تعداد جمعیت (شاخص جمعیت شناختی) تعریف می شود. (شارع پور، ۱۳۹۱) شهرها کامل ترین اشکال ممکن آبادی انسانی اند. آن‌ها همچون مشعلی فروزان انوار خود را فرا راه انسانیت و تمدن پاشیده اند. آن‌ها همچون موج شکن برپهنه گیتی ایستاده، امواج تعدی را درهم شکسته و بدین ترتیب به حیطة امنیت بدل گردیده اند. آن‌ها آدمی را در وصول به نقطه اعلاى فرهنگ یاری رسانیده اند. آن‌ها درپناه دیوارهای خود محیطی مناسب را برای پرورش اصلی ترین دستاوردهای علمی و هنری فراهم آورده اند (یاراحمدی، ۱۳۷۸)

۴-۲- گردشگری و گردشگری شهری

واژه گردشگری نخستین بار در سال ۱۸۱۱ در مجله انگلیسی به نام اسپورتینگ ماگازین آمد. در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعت برای کسب لذت به کار می رفت. (محلای، ۱۳۸۱)، گردشگری فعالیتی است با آثار اقتصادی بی شمار که تبعات زیست محیطی و اجتماعی فراوانی به همراه دارد و توجه کامل به هر کدام از اجزاء این پدیده حیاتی است.

گردشگری از جریان های جهانی و بیانگر ترکیب امور اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی است و می تواند به کشورهای در حال توسعه در حل مشکلات بیکاری و فقر کمک کند. گردشگری در یک کلیت در برگیرنده جریانی از سرمایه انسان، فرهنگ و کنش متقابل میان آنهاست که در فضاهای جغرافیایی آثار مختلفی بر جای می نهد. ایجاد درآمد و اشتغال برای ساکنان محلی در عرضه فضا برای استفاده گردشگران یکی از این آثار است. (فنی و همکاران ۱۳۹۲)

گردشگری به سفرهایی گفته می شود که توسط گردشگر بین مبدأ و مقصد به شرط عدم اشتغال و اقامت بیشتر از شش ماه و کمتر از یک روز نباشد (رضوانی، ۱۳۸۶) براساس گفته مکینتاژ و گولدرن (۱۹۸۶) توریسم جمعی از پدیده ها و روابط ناشی شده از روابط متقابل گردشگران، تامین کنندگان تجاری، حکومت ها و جوامع میزبان در فرآیند جذب و میزبانی گردشگران و توریست است. امروزه، افزایش جمعیت، افزایش رفاه عمومی، پیشرفت علوم و فنون، افزایش زمان آزاد و فراغت، تفکیک مقوله کار و فراغت و ... همه و همه باعث رشد روزافزون سفر و جهانگردی شده است و کشورهای جهان به این واقعیت دست یافته اند که توجه ویژه به صنعت جهانگردی و تلاش در جهت توسعه این صنعت باعث کسب درآمدهای هنگفت و منفعت های اضافی برای جوامع بومی و اقتصاد محلی به همراه داشته باشد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۳)

یکی از مهم‌ترین مقاصد که روندهای گردشگری جهان را در دهه های گذشته تحت تاثیر قرار داده، مراکز شهری است. رشد سفرهای کوتاه مدت این مقاصد را به یکی از اصلی ترین مراکز گردشگری تبدیل نموده که تا حدودی تغییر سبک زندگی را در سال های اخیر نشان می دهد. مردم مقاصد گردشگری را میخواهند که به راحتی و به سرعت قابل دسترسی باشند. این شرایط برای مقاصد نزدیک و قابل دسترسی بسیار سودمند بوده و باعث توسعه گردشگری شهری شده است. (رهنمایی، ۱۳۸۷)

و دربردارنده مراکز مهم اقتصادی، علمی، تفریحی، پزشکی و غیره هستند. در سراسر جهان شهرهای بزرگ مهم ترین مقاصد توریستی را تشکیل می دهند. امروزه صنعت گردشگری بویژه شاخه شهری آن، جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها دارد و نقش فعال و موثر در ارتقاء ساختار اقتصادی- اجتماعی و محیطی کشورها بازی میکند. (فنی، علیزاده طولی و زحمتکش، ۱۳۹۲)

گردشگری شهری در کشورهای پیشرفته پردرآمد ترین نوع گردشگری است و در زمینه های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اکولوژیکی و غیره تاثیرات انکارناپذیری دارد.

گردشگری شهری صنعتی است که روز به روز بر اهمیت آن افزون می شود و آن بنا به دلایلی چون:

- پرسودترین فعالیت است؛
- در شرایط صحیح نه تنها فاقد عواقب اکولوژیک است، بلکه به احیای محیط منجر می شود؛
- اشتغال زا است و باعث افزایش درآمد می شود. (مؤذنی، ۱۳۸۶)

۴-۳- اقتصاد شهری

علم اقتصاد شهری به مطالعه ی اقتصادی مناطق شهری می پردازد. در این رشته، از ابزارهای علم اقتصاد برای تجزیه و تحلیل مسائل مربوط به مکان یابی بنگاه ها و خانوارها در شهر (کاربری اراضی شهری)، مسکن شهری، ترابری شهری، زیرساخت ها و تسهیلات شهری، مالیه شهری و فقر و حاشیه نشینی در شهر استفاده می شود. به عبارت دقیق تر، علم اقتصاد شهری شاخه ای از اقتصاد خرد است که در آن ساختار فضایی شهر و مکان گزینی خانوارها و مؤسسات اقتصادی مطالعه می شود. از حوزه های مهم اقتصاد شهری بررسی بازارهای مشخص شهری است؛ مانند: بازار مسکن، بازار گردشگری، حمل و نقل و ترابری شهری و ... (هادی زنوز، ۱۳۸۸)

از مسائلی که توجه اقتصاددانان شهری، جامعه شناسان و برنامه ریزان شهری را بیش از پیش به خود جلب کرده است، رودررویی با مسائل اجتماعی مهمی مانند؛ تأمین زیرساخت های شهری، حمل و نقل، تأسیسات و تسهیلات شهری، مسکن، فقر و حاشیه نشینی شهری و نوسازی بافت های فرسوده شهری می باشد. (هادی زنوز، ۱۳۸۸)

امروزه مالیه شهری یکی از شاخه های مهم اقتصاد شهری است که در دهه اخیر ادبیات گسترده ای درباره آن تولید و انتشار یافته است. مباحثی همچون فدرالیسم مالی، تخصیص انواع وظایف و مالیات ها به سطوح مختلف دولت، قیمت گذاری خدمات شهری و وصول آن، پرداخت های انتقالی دولت به شهرداریها و قواعد حاکم بر آن و آسان سازی دسترسی دولت های محلی به بازار سرمایه و مشارکت با بخش خصوصی در این حوزه به تفصیل بررسی شده است. در فرایند تدوین برنامه توسعه اقتصاد شهری، مسئولان بخش عمومی، صاحبان کسب و کار و سازمان های غیردولتی به طور جمعی کار می کنند تا شرایط بهتری برای رشد اقتصادی و ایجاد اشتغال فراهم کنند. علت توجه به این موضوع نیز آن است که شهرها بیش از هر زمان دیگری از رقابت بین المللی، ملی و منطقه ای تأثیر می پذیرند (هادی زنوز، ۱۳۸۸).

صنعت گردشگری دارای آثار اقتصادی و اجتماعی قابل ملاحظه ای می باشد. ایجاد اشتغال و دستیابی به درآمد ارزی پایدار و مناسب و همچنین شناخت متقابل فرهنگی در راستای صلح و وفاق بین المللی از آثار اقتصادی و اجتماعی این صنعت است. ایجاد اشتغال، کسب درآمد ارزی برای کشور، منطقه و شهر میزبان و بهبود تراز پرداخت ها، افزایش درآمدهای مالیاتی از محل فعالیت های اقتصادی مرتبط با گردشگری، ایجاد تعادل منطقه ای، تعدیل ثروت، دگرگون ساختن فعالیت های اقتصادی و سوق دادن درآمد به مناطق شهری از اثرات اقتصادی گردشگری شهری محسوب میشود. (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷)

۴-۴- عوامل موثر بر توسعه و رونق گردشگری

در صنعت گردشگری پروژه های حمل و نقل مرتبط با گردشگری اشتغال و درآمد ایجاد شده برای اقتصاد محلی حایز اهمیت است. گسترش جهانگردی و دستیابی به این درآمدهای کم نظیر، بدون توجه به زیرساخت های مورد نیاز این صنعت امکان پذیر نیست. در صنعت گردشگری بخش دولتی و خصوصی مکمل همدیگر هستند و نبود یکی از آنها باعث ناکارآمدی وجود دیگری می شود. لذا باید بخش دولتی و بخش خصوصی هر یک در جایگاه خود قرار بگیرند تا شاهد رشد و شکوفایی این صنعت باشیم. بخش دولتی با ایجاد زیر ساخت ها می تواند نقش اساسی را در توسعه این صنعت داشته باشد. یکی از مهمترین وظایف بخش دولتی، مدیریت کلان و تعیین سیاست های کلی در این صنعت می باشد؛ که با مطالعه پتانسیل های موجود و با تخصیص بودجه

زیرساخت های لازم برای سرمایه گذاری بخش خصوصی را مهیا کنند و با گسترش جاده ها، تجهیز فرودگاه ها و ترمیم و اصلاح سیستم های حمل و نقل زمینه های امنیت و آرامش خاطر گردشگران را ایجاد نمایند.

همچنین با وضع قوانین و مقررات بسترسازی جهت ایجاد امنیت روانی و اجتماعی برای گردشگران و جهانگردان که فاکتور مکمل و بسیار مهمی در راستای توسعه صنعت گردشگری است صورت گیرد و به توسعه منابع انسانی و ایجاد مراکز آموزشی تخصصی پرداخته. با تدوین قوانین حمایتی از سرمایه گذاری در این صنعت راه را برای سرمایه گذاران داخلی و خارجی هموار سازند و با تبلیغات و اطلاع رسانی زمینه های لازم را برای سفر گردشگران به کشور ایجاد کنند.

به طور کلی گردشگری دارای سه جنبه است: حفاظت از محیط زیست، حفظ منابع و میراث فرهنگی و حرمت و احترام به جوامع، که در بعد فرهنگی نهادهای محلی می توانند از این ظرفیت خود استفاده نمایند و با جلب و حضور مشارکتی مردم، جوانان، و نوجوان، در جشن ها، انواع گردهم آیی های اجتماعی، برپایی نمایش ها و معرفی فرهنگ های گوناگون، اشکال گوناگون، تعاملات اجتماعی و فرهنگی و هر آنچه مظهر تنوع فرهنگی و قومی یک ملت است می توانند در چنین فضاهایی زمینه های جلب گردشگران، داخلی و خارجی را فراهم سازند. نهادهای مردمی به عنوان، جایگزینی مناسب برای دولت می توانند نقش حفاظتی از میراث فرهنگی و جاذبه های گردشگری را برعهده بگیرند. آن ها می توانند از ظرفیت اعتمادسازی، مشارکتی و تعاملی خود استفاده نمایند و سرمایه گذاری کلانی را در راستای توسعه گردشگری به سمت عناصر و جاذبه های گردشگری شهری سوق دهند. تشکل های مردم نهاد در بسیاری از زمینه ها در حوزه محیط زیست، میراث فرهنگی و گردشگری گامی جلوتر از دستگاه های دولتی در حفظ میراث قدیمی و کهن برداشته اند. از طرف دیگر نهادهای محلی با توجه به ظرفیت و از طرفی همکاری با دولت قادر خواهند بود تا در حوزه هایی مانند میراث فرهنگی و گردشگری فعالیت های بسیار خوبی صورت گیرد به نحوی که فعالیت این تشکل ها می تواند از وارد آمدن گزند و آسیب به بافت های تاریخی شهری ممانعت نمایند؛ که این امر به دنیا خود گردشگری پایدار شهری را به ارمغان، می آورد. (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۵)

ایجاد امکانات رفاهی، فرهنگی، بازرگانی، ارتباطی، ترابری و حمل و نقل و... برای مقصد حرکت های گردشگری در اولویت هستند، تا اینکه به عنوان مبدأ در نظر گرفته شوند. در شهرهای سنتی گردشگری خودش را در ساختار اقتصادی محکمی پایه گذاری می کند. در شهرهای گردشگری پذیر، گردشگری ترقی دهنده رشد و توسعه های شهری است و در شهرهای غیرتوریستی، این صنعت به عنوان یک فرصت مطرح است و برنامه ریزان و مدیران شهری به ایجاد تصویرهای جدید از شهرها و افزایش جاذبه های مقاصد نیازمند هستند (رنجبر، جرفی، ۱۳۹۰).

با توجه به آنچه که بیان شد، می توان به این نتیجه رسید که مدیریت کلان و متخصص در صنعت گردشگری حرف اول را میزند. برنامه ریزی بلند مدت و کوتاه مدت به همراه مدیریت استراتژیک می تواند زمینه های لازم جهت توسعه و گسترش این صنعت در پیش داشته باشد. بخش خصوصی با احساس امنیت اقدام به سرمایه گذاری می کند و با در نظر گرفتن طرح جامع گردشگری که توسط مدیریت کلان تدوین شده است باید طرح های خود را به اجرا بگذارند. ساخت هتل ها، سیستم حمل و نقل و جابجایی مطلوب و تاسیسات گردشگری و ایجاد دفاتر خدمات مسافرتی و ارائه تورهای گردشگری و اطلاعات به گردشگران جهت سفر به شهرهای مختلف کشور دامنه توسعه صنعت توریسم و گردشگری را گسترش می دهند و منجر به پویایی گردشگری در کشور خواهند شد. (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷)

۴-۵- اهمیت حمل و نقل در گردشگری شهری

حمل و نقل از ارکان اصلی صنعت توریسم می باشد و صنعت توریسم به عنوان یکی از مهم ترین و پردرآمدترین منابع جهان در آغاز هزاره سوم به شمار می رود. حمل و نقل در لغت به معنی جا به جا کردن و بردن است. در اقتصاد آنرا جا به جایی انسان و کالا از یک نقطه به نقطه دیگر تعریف کرده اند. کلمه حمل و نقل که خود ترجمه کلمه ترانسپورتیشن^۱ است را تحت عنوان " ترابری، حمل و نقل" به کار می برند. فراهم بودن امکانات حمل و نقل مناسب، مطمئن، راحت و سریع و ارزان پیش شرط توسعه گردشگری است. زیرا گردشگران در تصمیمات خود دو عامل هزینه و زمان را مد نظر قرار می دهند؛ و برای دسترسی به مقاصد گردشگری انتخاب نوع سیستم حمل و نقل و یا فراهم بودن سیستم مناسب بر این دو عامل تاثیر می گذارد. (نظریان و همکاران، ۱۳۸۹)

جایگاه و نقش حمل و نقل در ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی جوامع امروزی بر کسی پوشیده نیست. به عبارتی امروزه حمل و نقل را به عنوان یکی از پایه های اساسی توسعه متوازن و پایدار کشورها می دانند؛ و در کارآمدی و توانمندی آن را « به نیروی محرکه یا موتور توسعه تعبیر می نمایند» اهمیت نظام حمل و نقل کارآمد زمینه ساز توسعه پایدار و عدالت محور می دانند. صنعت حمل و نقل که به موازات پیشرفت های علم و تکنولوژی، همراه با نیازهای اجتماعی و اقتصادی و سیاسی حرکت می کند. در پهنای جهانی جایگاهی عظیم به دست آورده است. یکی از ویژگی های اقتصادی حمل و نقل تاثیرگذاری آن روی صنایع دیگر است.

در این راستا صنعت گردشگری را می‌توان نام برد. گردشگری و حمل‌ونقل به میزان خیلی زیادی به هم وابسته هستند. (نظریان و همکاران، ۱۳۸۹)

سیستم حمل‌ونقل یکی از عمده‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده صنعت گردشگری می‌باشد که بخشی از هزینه‌های گردشگران را به خود اختصاص می‌دهد. اساساً گردشگری با جا به جایی و حرکت از مبدا و محل زندگی دایمی افراد به نقاط دور دست تحقق پیدا می‌کند. توسعه و گسترش صنعت توریسم منوط به توسعه امکانات حمل‌ونقل می‌باشد. (نظریان و همکاران، ۱۳۸۹)

نحوه هزینه گردشگران، یکی از مباحث مورد توجه در فرایند اقتصاد گردشگری است. به طور کلی هزینه‌های یک گردشگر در مقصد شامل: هزینه غذا و خوراک، اقامت، تفریحات، بازدید، تردد و حمل‌ونقل، گشت و گذار، خدمات ترابری و مانند آن است. (بدری، طیبی، ۱۳۹۱)

صنعت گردشگری به سرعت در حال گسترش است و این صنعت به یکی از بزرگ‌ترین زمینه‌های کسب و کار در جهان مبدل شده است. افق‌های روشن، مقاصد جدید، گروه‌های تازه گردشگران و انواع رو به تکامل گردشگری همگی نوید دهنده گسترش این صنعت هستند. هم‌چنین صنعت گردشگری حاصل مسافرت و اقامت مردم در خارج از محیط متعارف خود می‌باشد. در گردشگری زیر ساخت‌ها به خصوص حمل‌ونقل در توسعه گردشگری دارای اهمیت است. توسعه حمل‌ونقل تأثیر عمده‌ای بر رشد و هدایت این صنعت داشته است. فراهم بودن امکانات حمل‌ونقل مناسب، مطمئن راحت، سریع و ارزان شرط لازم توسعه گردشگری است. بسط و گسترش ارتباطات و وسایل مدرن حمل‌ونقل، توسعه خدمات هواپیمایی و فرودگاهی و بهره‌برداری از راه‌های ارتباطی و مواصلاتی براستقبال گردشگران بر مقصد‌های گردشگری خواهد افزود. (دهگانی، ۱۳۸۹)

۴-۶- نقش گردشگری در توسعه اقتصاد شهری

صنعت گردشگری در جهان توسعه فراوانی یافته است و بسیاری از کشورها از این راه توانسته‌اند وضعیت خود را بهبود بخشند و از مشکلاتی مانند بیکاری، پایین بودن سطح درآمد سرانه و کمبود درآمد ارزی خویش بکاهند. صنعت گردشگری امروزه به قدری در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها اهمیت دارد که اقتصاد دانان آن را صادرات نامرئی نیز می‌نامند.

گردشگری جدیدترین صنعت دنیاست که با ویژگی خاص خود صنعتی پویا با آینده‌ای روشن تلقی می‌شود؛ بنابراین سرمایه‌گذاری در این صنعت در تمام کشورهای دارای جاذبه‌های جهانگردی رو به افزایش است. امروزه جذب گردشگران به رقابتی فزاینده در بین نهادهای درگیر در صنعت گردشگری تبدیل شده است زیرا این صنعت نه تنها در پیشبرد اقتصاد ملی و درآمدهای ارزی نقش دارد بلکه صنعتی است پاکیزه و عاری از آلودگی و در عین حال ایجادکننده مشاغل جدید است و برای کشورهای دارای پتانسیل در این زمینه، می‌تواند به مهم‌ترین منبع کسب درآمد ارزی تبدیل شود مشروط بر اینکه برنامه‌ریزی صحیح و همه‌جانبه توأم با آینده‌نگری برای آن تنظیم و اجرا شود. (ویسی، ۱۳۹۳)

توریسم جمعی از پدیده‌ها و روابط ناشی شده از روابط متقابل گردشگران، تامین‌کنندگان تجاری، حکومت‌ها و جوامع میزبان در فرآیند جذب و میزبانی گردشگران و توریست است. امروزه، افزایش جمعیت، افزایش رفاه عمومی، پیشرفت علوم و فنون، افزایش زمان آزاد، تفکیک مقوله کار و فراغت و ... همه و همه باعث رشد روزافزون سفر و جهانگردی شده است و کشورهای جهان به این واقعیت دست یافته‌اند که توجه ویژه به صنعت جهانگردی و تلاش در جهت توسعه این صنعت باعث کسب درآمدهای هنگفت و منفعت‌های اضافی برای جوامع بومی و اقتصاد محلی به همراه داشته باشد. (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۳)

صنعت گردشگری به‌عنوان یکی از منابع درآمد و ایجاد اشتغال در سطح ملی و منطقه‌ای می‌تواند رهیافتی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی در قلمرو ملی باشد، گردشگری به خصوص در زمانی که سود فعالیت‌های دیگر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش می‌باشد، جایگزین مناسبی برای آن‌ها و راهبردی برای توسعه است امروزه گردشگری به‌عنوان پدیده‌ای اجتماعی که به جهت توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اثرات بسیاری در جوامع مقصد به جای می‌گذارد، مورد مطالعه محققین از رشته‌های علمی مختلف قرار می‌گیرد. آنچه که از مطالعات و مشاهدات محققین رشته‌های جامعه‌شناسی، روان‌شناسی اجتماعی و مردم‌شناسی در زمینه گردشگری بر می‌آید، نقش محوری و اساسی آن در عرصه اقتصادی و سایر زمینه‌هاست. (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۳)

در مجموع اثرات اقتصادی مستقیم و غیرمستقیم گردشگری در توسعه شهری را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- ایجاد اشتغال و افزایش درآمد عمومی در سطح جامعه
- ورود سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های خارجی به شهرها
- معرفی شهر به‌عنوان یک قطب گردشگری
- افزایش تعداد شاغل در امور مرتبط با گردشگری
- رشد ساخت و ساز و نوسازی در سطح شهرها

نتیجه

توسعه گردشگری برای رشد اقتصادی و اجتماعی اهمیت ویژه ای دارد که می توان آن را به منزله نیروی محرکه توسعه اقتصادی در تمام کشورها به حساب آورد. هیچ کشوری نیست که فاقد مواد اولیه لازم برای توسعه گردشگری باشد. آنچه که کشورها را از همدیگر متمایز می سازد خود به تنهایی جاذبه گردشگری به شمار می رود؛ بنابراین هر کشور با کوشش درخور و سرمایه گذاری مناسب در زمینه گردشگری می تواند وارد کننده جهانگرد و گردشگر بوده و از این راه به رشد اقتصادی خود کمک نماید. گردشگری پول و جمعیت را از مرکز ثقل صنعتی به سوی شهرها و روستاها و نقاط طبیعی و فرهنگی می کشاند و یا تعداد زیادی را به سوی مراکز شهری روانه می سازد و این حرکت آن ها باعث بازده مضاعف در اقتصاد کشورهای جهانگردپذیر می شود. بسیاری از کشورهای پیشرفته، گردشگری را بهترین راه اعتلای فرهنگ، ایجاد تفاهم بین المللی و دستیابی به درآمدهای سرشار اقتصادی می دانند. در واقع مهم ترین هدف توسعه گردشگری داخلی و خارجی، توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی مقصد است. (فنی، عزیززاده طولی و زحمتکش، ۱۳۹۲)

تردیدی نیست که رشد سیستم گردشگری مدیون توسعه سیستم حمل و نقل می باشد. امروزه یکی از معیارهای سنجش سطح توسعه یافتگی هر سرزمینی، نظام حمل و نقل آن سرزمین است. حمل و نقل به مثابه بال های پرنده و جهانگردی خود پرنده است. که در صورت ضعف یا نبود بال ها هیچ پرنده ای قادر به پرواز نخواهد بود. امروزه مهم ترین موضوع در گردشگری، خصوصاً در جهانگردی بین المللی حمل و نقل است. به همین جهت عدم توسعه و پیشرفت در حمل و نقل یکی از مشکلات کشورهای درحال توسعه در زمینه جهانگردی بین المللی است.

با عنایت به آنچه ذکر گردید؛ هر جامعه ای علی الخصوص جوامع در حال پیشرفت و توسعه، سعی بر حرکت در مسیر تعالی داشته و هدف و مقصود مدیران و برنامه ریزان این جوامع نیز تلاش در جهت نیل به این هدف است که توسعه اقتصادی و در ابعاد کوچکتر و البته مهم آن اقتصاد شهری یکی از مولفه های آن می باشد.

یکی از ارکان و پیش نیاز های نیل به رشد و توسعه اقتصاد شهری، توجه و گسترش صنعت گردشگری می باشد که با کمترین هزینه می تواند بیشترین بازده را در کوتاه ترین بازه زمانی برای شهر در ابعاد اقتصادی به همراه داشته باشد. چراکه گردشگری علاوه بر تاثیرات مستقیم اقتصادی که شامل اشتغال در بخش های مختلف، خدمات، اسکان، حمل و نقل و تفریح و بازدید و گشت و گذار می باشد و به صورت غیر مستقیم نیز بر بسیاری از بخش ها در شهر شامل؛ تاسیسات شهری، ساختمان، فرهنگ، بهداشت و درمان و امنیت و... نیز تأثیر گذار بوده و عامل مهمی در توسعه شهری باشد.

یکی از بخش هایی که تأثیر مهم بر صنعت گردشگری داشته و می تواند بر وزن رقابتی جاذبه مقصد نسبت به سایر رقبای تأثیر گذار باشد بخش صنعت و حمل و نقل می باشد.

برابر آنچه ذکر گردید؛ حمل و نقل و امکانات جابجایی شهری دارای نقشی متمایز در صنعت گردشگری و رونق توریسم در شهرها می باشد که توجه به این بخش و گسترش توسعه آن می تواند اثر قابل توجهی در صنعت گردشگری داشته باشد. به طور کلی با توجه به رونق و پیشرفت در صنعت حمل و نقل و تأثیری که می تواند بر توسعه صنعت گردشگری شهر داشته باشد و از طرفی اهمیت صنعت توریسم در اقتصاد شهری و توسعه آن می توان به این نتیجه رسید که توجه و رونق در صنعت حمل و نقل و به روزآوری و پیشرفت آن قادر خواهد بود در توسعه و رشد اقتصاد شهری تأثیر گذار باشد و در نتیجه زمینه ساز و یکی از عوامل دستیابی به توسعه پایدار و همه جانبه گردد.

منابع

۱. کریمیان بستانی، مریم، لطیفی پور، محمد، (۱۳۹۷)، واکاوی اثرات جهانی شدن بر توسعه اقتصاد شهری با تأکید بر توریسم (مطالعه موردی: شهر شیراز)، فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی دوره ۴، شماره ۳، ص: ۱۱-۲۰
۲. رنجبر، محسن، جرفی، احمد، (۱۳۹۰)، ارزیابی پیامدهای گردشگران شهری در اقتصاد شهریه روش آماری نمونه موردی: شهر اهواز، فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، سال چهارم، شماره ۱۱، ص: ۴۶-۶۶
۳. موحد، علی، (۱۳۸۶)، گردشگری شهری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه چمران اهواز، انتشارات مهکامه
۴. شاد، روزبه، کدخدایی، مسعود، کدخدایی، محسن، (۱۳۹۶)، نقش حمل و نقل در صنعت توریسم و گردشگری، کنفرانس بین المللی برنامه ریزی و مدیریت شهری، مشهد
۵. شارع پور، محمود، (۱۳۹۱)، جامعه شناسی شهری. چاپ پنجم. تهران: انتشارات سمت.
۶. یاراحمدی، امیرمحمود، (۱۳۷۸)، به سوی شهرسازی انسان گرا، تهران: شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری

۷. فنی، زهره، علیزاده طولی، محمد، زحمتکش، زینب، (۱۳۹۲). تاثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری از نظر ساکنان (مورد مطالعه: جزیره قشم)
۸. رضوانی، علی اصغر (۱۳۸۶)، جغرافیا و صنعت توریسم انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ اول
۹. پاپلی یزدی، محمدحسین؛ سقایی، مهدی (۱۳۹۳) گردشگری ماهیت و مفاهیم، تهران: انتشارات سمت، چاپ هشتم
۱۰. رهنمایی، محمد تقی وهمکاران، (۱۳۸۷)، بررسی ظرفیت حوزه مقصدگردشگری باتاکید بر جامعه میزبان: کالاردشت، پژوهش های جغرافیایی انسانی، تهران، شماره ۶۶
۱۱. موذنی، کیمیا، (۱۳۸۶)، معیارها و شاخص های گردشگری شهری پایدار، ماهنامه شهرداریها، سال هفتم، شماره ۷۸
۱۲. هادی زوز، بهروز، (۱۳۸۸)، درآمدی بر اقتصاد شهری، مجله اقتصاد شهر/ شماره اول، ص: ۵-۱۵
۱۳. یزدانی، محمدحسن، علیپور، ابراهیم، دشتی، امیرحسام، بیوته، احد، (۱۳۹۷)، بررسی و ارزیابی نقش رسانه ها بر توسعه گردشگری شهری با استفاده از تکنیک تحلیل مسیر، مطالعات رسانه ای، سال سیزدهم، ص: ۲۱-۳۸
۱۴. کلانتری خلیل آباد، حسین، پوراحمد احمد، قاسمی، ایرج، موسوی، سیدرفیع، (۱۳۹۵)، نهادهای محلی و ظرفیت آن ها در توسعه گردشگری پایدار شهری، فصلنامه میراث و گردشگری، ص: ۲-۱۹
۱۵. نظریان، اصغر، قادری، اسماعیل، حقیقی، عبدالرضا، (۱۳۸۹)، نقش حمل و نقل در توسعه صنعت توریسم باتاکید بر فرودگاه بین المللی ارومیه، نگرش های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیای انسانی)، دوره ۲، شماره ۳، ص: ۲۵-۴۴
۱۶. بدری، سیدعلی، طیبی، صدراله، (۱۳۹۱)، بررسی عوامل موثر بر هزینه های گردشگری مذهبی مطالعه ی موردی: شهر مشهد مقدس
۱۷. دهگانی، زهرا، (۱۳۸۹)، بررسی سیستم حمل و نقل و تاثیرات آن بر صنعت گردشگری، همایش منطقه ای توریسم و توسعه، یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج
۱۸. ویسی، هادی؛ مهماندوست، خدیجه (۱۳۹۳). بررسی موانع توسعه صنعت گردشگری بین المللی در ایران با تأکید بر گردشگری ورودی، فصلنامه ژئوپولیتیک، سال یازدهم، شماره اول، صص: ۱۳۵-۱۵۶
۱۹. نوربخش، مرتضی؛ اکبرپور، محمد (۱۳۸۹)، نقش گردشگری شهری در اقتصاد کلان شهرها، ویژه نامه اقتصاد گردشگری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی